

УДК 343:338.46:002

САВІНОВА Н.А., кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін ННШП
Національної академії внутрішніх справ

УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

***Анотація.** Щодо необхідності прийняття в Україні концептуального нормативного акта, спрямованого на належне здійснення в державі кримінально-правового забезпечення розвитку інформаційного суспільства.*

***Ключові слова:** кримінально-правове забезпечення розвитку інформаційного суспільства, інформаційна безпека, безпека інформаційного простору, кримінально-правова політика, кримінально-правове прогнозування, криміналізація.*

***Аннотация.** О необходимости принятия в Украине концептуального нормативного акта, направленного на надлежащее осуществление в государстве уголовно-правового обеспечения развития информационного общества.*

***Ключевые слова:** уголовно-правовое обеспечение развития информационного общества, информационная безопасность, безопасность информационного пространства, уголовно-правовая политика, уголовно-правовое прогнозирование, криминализация.*

***Summary.** To the necessity to adopt conceptual normative act in Ukraine aimed to the proper implementation of criminal and legal providing of the Information Society development in the country.*

***Keywords:** criminal-law providing of development of informative society, informative safety, safety of informative space, criminal-law politics, criminal-law prognostication, criminalization.*

Постановка проблеми. До сьогодні в Україні відсутній загальнодержавний підхід до убезпечення засобами кримінального права відносин, здійснюваних в інформаційному суспільстві: комунікацій, що реалізуються за допомогою ІКТ, а також права на спілкування і безпеку свідомості. В той же час, кількість посягань в інформаційному просторі на такі відносини зростає щодня, а збиток від них поширюється на фактично всі сфери життєдіяльності суспільства. Це вказує на необхідність застосування єдиних підходів у кримінально-правовому забезпеченні розвитку інформаційного суспільства в Україні і затвердженні його на концептуальному рівні.

Метою статті є визначення напрямів упорядкування та вдосконалення кримінально-правового забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Виклад основних положень. У 2007 р. вперше в Україні була зроблена спроба дати концептуальне визначення і задати відповідні напрями розвитку національного сегмента інформаційного суспільства (далі – ІС): був прийнятий Закон України № 537-V [1], яким було затверджено Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 рр. (далі – Основні засади розвитку ІС в Україні). В Основних засадах розвитку ІС в Україні було зазначено: “Одним з головних пріоритетів України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку та підвищуючи якість життя”.

В цілому, Основні засади розвитку ІС України можна охарактеризувати, власне, як концепцію розвитку ІС, оскільки цей документ має явно декларативний характер і не визначає актуальні і конкретні задачі, у тому числі стосовно забезпечення розвитку ІС в державі від протиправних посягань, не визначає шляхи їх розв’язання.

Очевидно, що на момент прийняття Основних засад розвитку ІС України передбачалася плідна робота серед законодавців та науковців з метою вдосконалення чинного законодавства з урахуванням потреб ІС. Так, відповідно до Розпорядження КМУ № 653-р від 15 серпня 2007 р. [2] було постановлено: п. 13 – розробити проекти Інформаційного кодексу України, Закону України “Про електронну комерцію” [3]; п. 14 – розробити проекти законів про внесення змін до законів України “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” [4]; “Про видавничу справу” [5], “Про інформаційні агентства” [6] та “Про звернення громадян” [7]. Переважно, вони були втілені у життя разом з іншими вимогами. Натомість, жодне нововведення або його вимоги у зазначеному акті щодо регулювання суспільних відносин у ІС не торкнулося питань убезпечення інформаційного простору та кіберпростору, свідомості, спілкування, безпосередньо комунікацій та їх складових від новітніх суспільнонебезпечних посягань. Жодних розпоряджень щодо проведення наукових розробок безпечного розвитку ІС вказаним актом також не вимагалось.

Відповідно до сучасних стратегічних політичних актів України щодо ІС держава зазначає як основне завдання розвитку ІС в Україні на 2007 – 2015 рр. – сприяння кожній людині на засадах широкого використання сучасних ІКТ створювати інформацію і знання, користуватися та обмінюватися ними, виробляти товари та надавати послуги, повною мірою реалізуючи свій потенціал, підвищуючи якість свого життя і сприяючи сталому розвитку країни на основі цілей і принципів, проголошених ООН, Декларації принципів та Плану дій, напрацьованих на всесвітніх зустрічах на вищому рівні з питань інформаційного суспільства (Женева, грудень 2003 р.; Туніс, листопад 2005 р.) та Постанови Верховної Ради України від 1 грудня 2005 р. “Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні” [8].

Говорячи про концептуальний документ, яким у подальшому стали Основні засади розвитку ІС України, В.О. Даніл’ян підкреслював, що такий державницький акт у цілому треба розуміти як “концепцію знань, в якій на перший план, знижуючи значення прогресу інформаційно-комунікаційних технологій, виходить цінність інформації як економічного та інтелектуального ресурсу” [9, с. 10].

Первинні політичні дії, які визначають пріоритетні напрями, формують суспільні відносини. І за відсутності правових норм, що коригують розвиток останніх, такі суспільні відносини стають невпорядкованими, не регулюються у своїй динаміці правовими приписами ані міжнародного, ані національного характеру, що призводить до хаосу. У той же час, виважені політичні і політико-правові рішення забезпечують ефективне регулювання цього процесу і спрямування його у бажаному руслі.

На сьогодні, в умовах майже невпорядкованого розвитку ІС в Україні, низької ефективності норм, які мали б регулювати відносини, що відбуваються на новій стадії існування людства, стану аномії суспільства, руйнування системи колишніх цінностей і відсутності побудови нової їх системи, а також у зв’язку з фактичним нехтуванням такими уразливими у ІС категоріями цінностей, як свідомість та психіка, державі потрібна ефективна і дієва Концепція кримінально-правового забезпечення (далі – К-Пз) розвитку ІС.

Відповідно, Концепція К-Пз розвитку ІС має бути документом, який сприймає інформаційний ресурс, знання, технології, свідомість та право на спілкування як цінності, усвідомлює їх уразливість у ІС і забезпечує належний захист вказаних ресурсів і цінностей від суспільнонебезпечних посягань у ІС [10, с. 274, 282-291].

Концепція К-Пз розвитку ІС України має визначати, спрямовувати і впорядковувати ефективне К-Пз *позитивної динаміки* у державі суспільних відносин, притаманних ІС і повною мірою відповідати Закону України “Про Основні засади розвитку ІС в Україні”, реалізуючи одне з головних завдань цього закону – розробку механізмів забезпечення ефективного і безпечного розвитку ІС в Україні і убезпечення ІС України від посягань на його цінності та ресурси.

Головною метою Концепції К-Пз розвитку ІС в Україні має визнаватися досягнення заходами кримінального права необхідного для розвитку ІС в Україні рівня безпеки основних ресурсів і цінностей ІС від суспільнонебезпечних посягань; безпеки інформаційного простору як стану інформаційної безпеки.

Відповідно, задачі Концепції К-Пз розвитку ІС в державі мають спрямовуватися на досягнення вказаної мети. Вони мають включати низку заходів, реалізація яких призводитиме до досягнення вказаного рівня безпеки, стримувати приріст новітньої злочинності, що посягає на ресурси і цінності ІС, у тому числі на свідомість та спілкування. Однак, для визначення задач К-Пз розвитку ІС, насамперед, слід повернутися до основних стадій К-Пз в цілому, яке, як доводить практика, на сьогодні є достатньо хаотичним і через це – має низький ступінь ефективності при застосуванні.

К-Пз розвитку ІС має ґрунтуватися на стратегічних рішеннях кримінально-правової політики (далі – К-Пп) у сфері забезпечення розвитку ІС, яка, в свою чергу, має враховувати висновки кримінально-правового прогнозування. Отже, Концепція К-Пз розвитку ІС України має відображати державне ставлення до комплексного послідовного запровадження і реалізації всіх етапів дії К-Пп та її реалізації, адже лише їх гармонійність обумовлюватиме ефективну протидію суспільнонебезпечним діям, які посягають на ресурси та цінності ІС в державі. Також сприйняття наслідку як структурованого процесу, що поєднає і відобразить науковий, політичний підходи, реалізуючи їх у самому К-Пз, дасть змогу не лише вірніше сформулювати поставлені задачі, а й одразу виділити їх послідовність, адресність і відповідальність за їх виконання.

Зокрема, концептуальне відображення послідовних етапів К-Пз розвитку ІС в Україні даватиме змогу сприймати в подальшому Концепцію К-Пз розвитку ІС України як поєднання і закріплення на нормативному рівні ланцюга послідовних обов’язкових структурних компонентів, демонструватиме механізми взаємодії наукового, політичного і практичного підходів у реалізації убезпечення ІС від протиправних суспільнонебезпечних посягань.

Сьогодні має знайти відображення саме у Концепції К-Пз розвитку ІС в Україні запровадження необхідних складових К-Пз, їх транслітерація як єдності послідовних комплексних заходів, спрямованих на досягнення в Україні реалізації сучасних стратегій К-Пп у сфері забезпечення розвитку ІС, а також норм матеріального кримінального права з метою забезпечення в Україні безпеки всіх видів суспільних відносин, що здійснюються при посередництві комунікацій.

Виходячи з необхідності послідовності у здійсненні комплексного К-Пз розвитку ІС, можна виділити три його основні етапи і, відповідно, три глобальні задачі, які вирішуються на кожному з них:

1) етап кримінально-правового прогнозування – здійснення аналітичних наукових заходів для визначення необхідних напрямів, заходів, засобів та механізмів забезпечення основних ресурсів та цінностей ІС від суспільнонебезпечних посягань засобами політики у сфері боротьби зі злочинністю, К-Пп та кримінального права;

2) етап прийняття рішень національною К-Пп – прийняття стратегічних рішень щодо оцінки, обрання та запровадження актів міжнародної К-Пп та результатів вітчизняного кримінально-правового прогнозування у вітчизняному законі про кримінальну відповідальність;

3) етап реалізації К-Пз - безпосередня реалізація стратегічних рішень національної К-Пп в нормах закону про кримінальну відповідальність та його поточне вдосконалення з урахуванням результатів кримінально-правового прогнозування.

Вказані три етапи не можуть бути реалізовані без виконання додаткових завдань, що виступатимуть допоміжними, але не другорядними, а скоріше – супутніми щодо трьох базових, наведених вище. До таких задач мають належати: 1) державне сприяння, підтримка і забезпечення розвитку кримінально-правового прогнозування у галузі К-Пз розвитку ІС; 2) запровадження державної політики у галузі міжнародних обмінів науковцями та фахівцями у частині кримінально-правового прогнозування, які працюють у галузі К-Пз розвитку ІС; 3) запровадження активної державної політики ініціювання актів міжнародної К-Пп відповідно до напрацювань вітчизняних вчених в рамках кримінально-правового прогнозування на міжнародній арені; 4) розробка актів міжнародної К-Пп забезпечення розвитку ІС, своєчасне підписання, ратифікація та імплементація таких актів; 5) цілеспрямоване сприяння реалізації актів К-Пз розвитку ІС на рівні законодавства та підзаконних актів.

У наведеній конструкції також бажано передбачити задачі, якими реалізовуватимуться два з основних напрямів К-Пп, а саме: 1) криміналізація суспільнонебезпечних діянь шляхом імплементації у КК України вимог актів міжнародної К-Пп забезпечення розвитку ІС та її основних напрямів; 2) криміналізація діянь, суспільна небезпечність яких виникла або актуалізувалася в умовах розвитку ІС на підставі встановлення соціальної обумовленості криміналізації, що доведена висновками кримінально-правового прогнозування.

Висновки.

З метою концептуального визначення і відповідного сприйняття вказаних задач їх слід ієрархічно об'єднати, відповідно до їх загального значення та послідовності реалізації. Крім того, у визначенні вказаних задач необхідно додати конкретні задачі протистояння певним видам суспільно-небезпечних посягань, що трансформуються або виникають у ІС, а також висвітлити задачі щодо забезпечення ресурсів та цінностей, притаманних ІС. Визначаючи загальні задачі, рухаючись послідовно від реалізації внутрішніх задач К-Пз України на міжнародній арені до відповідних задач на національному рівні, необхідно визначити комплекс задач К-Пз розвитку ІС в Україні так:

1. Ефективне протистояння загрозам інформації, знанням та ІКТ та тим загрозам, яке несе розвиток вказаних ресурсів і можливість їх використання у злочинних цілях; приділення достатньої уваги направленості К-Пз безпеки комунікацій, свідомості та спілкування.

2. Визначення основних напрямів розвитку ресурсів та цінностей ІС, поточний аналіз дійсних та прогнозування потенційних загроз та можливості переростання їх у впливи як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні з метою забезпечення своєчасного виявлення і криміналізації суспільно небезпечних діянь, які

перешкоджають розвитку суспільства, належному функціонуванню всіх його життєво важливих сфер та безпеці громадян.

3. Своєчасне реагування держави на акти міжнародної К-Пп забезпечення розвитку ІС. З метою розвитку вказаного напрямку необхідними є:

3.1. Своєчасне підписання, ратифікація і імплементація у національне законодавство актів міжнародної кримінально-правової політики, визнання їх направляючими національної К-Пп держави у подальших діях на убезпечення розвитку ІС в державі.

3.2. Криміналізація суспільнонебезпечних діянь, визначених в актах міжнародної К-Пп у сфері забезпечення розвитку ІС, або що витікають з їх змісту.

3.3. Уніфікація і гармонізація вітчизняного законодавства та актів міжнародної кримінально-правової політики у сфері забезпечення розвитку ІС.

4. Активна участь держави у міжнародній кримінальній політиці у сфері забезпечення розвитку ІС. З цією метою:

4.1. Участь держави у міжнародних заходах розробки актів міжнародної К-Пп у сфері забезпечення розвитку ІС.

4.2. Запровадження активної державної політики ініціювання актів міжнародної К-Пп у сфері забезпечення розвитку ІС відповідно до напрацювань вітчизняних вчених у рамках кримінально-правового прогнозування на міжнародній арені.

4.3. Винесення ефективних національних стратегій К-Пз розвитку ІС на міжнародний рівень з метою запровадження їх у міжнародній К-Пп.

5. Національний аналіз та розробка правових заходів К-Пз та їх ефективна реалізація. Для реалізації вказаного напрямку необхідні:

5.1. Державне сприяння, підтримка і забезпечення розвитку кримінально-правового прогнозування у галузі К-Пз розвитку ІС.

5.2. Запровадження державної політики у галузі міжнародного обміну фаховим досвідом у частині кримінально-правового прогнозування в галузі К-Пз розвитку ІС.

5.3. Державна підтримка аналітичних наукових заходів для визначення необхідних напрямків, заходів, засобів та механізмів убезпечення основних ресурсів та цінностей ІС від суспільнонебезпечних посягань засобами політики у сфері боротьби зі злочинністю, К-Пп та К-Пз.

5.4. Своєчасне прийняття стратегічних рішень щодо оцінки, обрання та запровадження актів міжнародної К-Пп у сфері забезпечення розвитку ІС та результатів вітчизняного кримінально-правового прогнозування у якості напрямів відповідної національної політики України та реалізація їх у вітчизняному законі про кримінальну відповідальність.

5.5. Цілеспрямоване сприяння реалізації актів національної К-Пп забезпечення розвитку ІС на рівні законодавства та підзаконних актів.

5.6. Безпосередня реалізація стратегічних рішень вітчизняної та міжнародної К-Пп у сфері забезпечення розвитку ІС в нормах закону про кримінальну відповідальність та його поточне вдосконалення з урахуванням результатів кримінально-правового прогнозування та аналізу ефективності застосування його норм.

5.7. Криміналізація суспільнонебезпечних діянь шляхом імплементації у КК України вимог актів міжнародної К-Пп забезпечення розвитку ІС та її основних напрямів.

5.8. Криміналізація діянь, суспільна небезпечність яких виникла або актуалізувалася в умовах розвитку ІС на підставі встановлення соціальної

обумовленості криміналізації, що ґрунтується на висновках кримінально-правового прогнозування.

При цьому важливе врахування саме національних інтересів при формуванні пріоритетних напрямів, яке має відбуватися з урахуванням не лише рівня розвитку ІС у державі, а й тих позитивних і негативних напрямів, які ситуативно сформувалися внаслідок попереднього нехтування необхідністю ефективного правового забезпечення розвитку ІС як у межах держави, так і у світі.

Використана література

1. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки : Закон України від 9 січня 2007 року № 537-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007 р. – № 12. – Стор. 511. – Ст. 102.

2. Про затвердження плану заходів з виконання завдань, передбачених Законом України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки” : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2007 р. № 653-р. – Режим доступу : [//www.zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=653-2007-%F0](http://www.zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=653-2007-%F0)

3. Про повернення на доопрацювання проекту Закону України “Про електронну комерцію” : постанова Верховної Ради України від 05.04.11 р. № 3184-VI. – Режим доступу : [//www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3184-17](http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3184-17)

4. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України від 16.11.1992 № 2782-XII // Відомості Верховної Ради України . – 1993. – № 1. – Ст. 1

5. Про видавничу справу : Закон України від 05.06.97 р. № 318/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 32. – Ст. 206.

6. Про інформаційні агентства : Закон України від 28.02.95 р. № 74/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 13. – Ст. 83.

7. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 47. – Ст. 256.

8. Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні : Постанова Верховної Ради України від 01.12.05 р. № 3175-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 15. – Стор. 604. Ст. 131.

9. Даніл’ян В.О. Інформаційне суспільство та перспективи його розвитку в Україні (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук : 09.00.03 / Харк. університет повітр. сил ім. І. Кожедуба. – 19 с.

10. Савінова Н.А. Кримінально-правове забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні : теоретичні та практичні аспекти : монографія / Н.А. Савінова. – К. : ТОВ “ДКС”, 2012. – 342 с.

~~~~~ * * * ~~~~~